

УДК 631.523:575 + 631.523:576.3

**БІОЕЛЕКТРИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ КЛІТИННОГО ЯДРА
У ГІБРИДІВ F₁ КАВУНА (*CITRULLUS LANATUS*)
З РІЗНОЮ ПРИСТОСОВАНІСТЮ ДО УМОВ КОНКУРЕНЦІЇ
ТА ЗНИЖЕНОГО ВОЛОГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

© 2008 р. П. Ю. Монтвід^{1,2}, Л. М. Чепель³, О. В. Горенська³

¹*Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва
(Харків, Україна)*

²*Інститут овочівництва і баштанництва Української академії аграрних наук
(п/в Селекційне, Харківська обл., Україна)*

³*Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна
(Харків, Україна)*

Досліджено біоелектричні властивості клітинного ядра у гібридів F₁ кавуна з різною онтогенетичною пристосованістю. Виявлено збільшення електронегативності у високопристосованих гібридів порівняно з низькопристосованими. Зроблено висновок про високу транскрипційну активність геномів високоадаптивних гетерозигот.

Ключові слова: *Citrullus lanatus*, кавун, гібрид F₁, онтогенетична пристосованість, ядро, електронегативність

Як відомо, складовими адаптивного потенціалу є онтогенетична і філогенетична адаптація [3]. Згідно з гіпотезою О.О. Жученка про буферну роль високої онтогенетичної пристосованості в процесі вивільнення додаткового спектра генотипної мінливості, якщо пристосованість генотипу в онтогенезі є недостатньою, в наступних поколіннях не виключено її зростання за рахунок механізмів, які призводять до збільшення генетичної різноманітності [4]. Це підтверджено на дрозофілі [6], томаті [10], перці солодкому [10], кукурудзі [4].

З іншого боку, вважається, що уявлення про біоелектричні властивості клітинних ядер можуть сприяти розумінню причин генетично обумовленої неспецифічної стійкості рослин. Різні екстремальні чинники спричиняють зміни поляризації клітинних ядер. Так, у вики встановлено позитивну кореляцію між вмістом ДНК, стійкістю до високої температури і електрокі-

нетичними властивостями клітинних ядер [14]. Виявлено реакцію гібридних та інбредних ліній кукурудзи і цибулі на дію температурного чинника [14]. У даному разі спостерігалось зниження електронегативності ядер і хроматину порівняно з контролем [14]. У дрозофілі за досліджуванним показником високопристосована лінія НА істотно перевищувала індаптивну лінію ВА [17]. Високопристосовані гібриди F₁ баклажана за величиною електронегативності ядер перевищували низькопристосовані, особливо в екстремальних умовах [7]. З іншого боку, дикорослі види томата, перцю і баклажана мали знижені значення досліджуваного параметра порівняно з культурними [8]. Таким чином, біоелектричні властивості ядерного геному, особливо у зв'язку з онтогенетичною пристосованістю гібридів F₁ культурних рослин, залишаються мало дослідженими.

Метою роботи було вивчення біоелектричних властивостей клітинних ядер у гібридів F₁ кавуна з різною онтогенетичною пристосованістю.

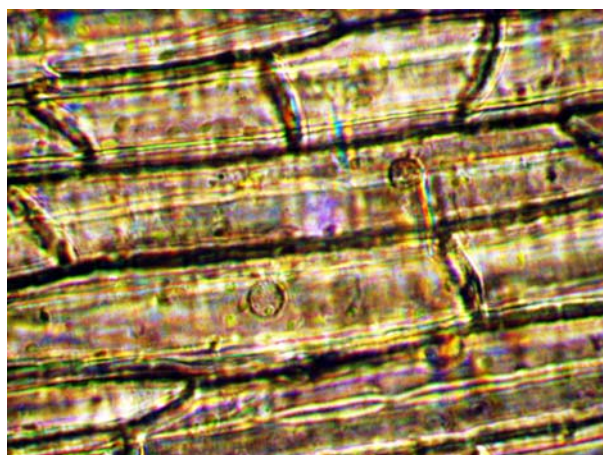

Адреса для кореспонденції: Монтвід Павло Юрійович, Інститут овочівництва і баштанництва УААН, п/в Селекційне Харківського р-ну Харківської обл., 62478, Україна; e-mail: montvid@mail.ru

МЕТОДИКА

Дослідження проводили в 2007-2008 рр. Гібриди F₁ кавуна (*Citrullus lanatus* (Thunb.) Matsum. et Nakai.), люб'язно надані селекціонером О.В. Сергієнко, одержували за загальноприйнятою методикою гібридизації з кастрацією нерозкритих жіночих квіток [1]. Набір з 7 гібридів F₁ (з них 6 одержаних на основі однієї материнської форми й один – Обрій F₁ – стандарт, внесений до реєстру сортів і гібридів України) щорічно оцінювали за ступенем онтогенетичної пристосованості за методикою [8]. Згідно з цією методикою, гетерозиготні рослини вирощували в посудинах Вагнера (об'єм ґрунту 5 л) за умов зниженої вологозабезпеченості (на рівні 45 % від повної вологоємності ґрунту) і підвищеної густоти (3 × 3 см) за схемою бджолиних стільників, яка забезпечувала однакове оточення рослин однієї комбінації схрещування іншими гібридами. Кожна посудина містила до 40 рослин, по 5-7 рослин окремої гібридної комбінації. Повторність вегетаційного досліду – шестиразова. При досягненні рослин усіх гібридних комбінацій стадії мейозу визначали ступінь онтогенетичної пристосованості гібридів F₁ на основі оцінки за морфостатистичними параметрами (висота рослини, кількість листків, кількість пуп'янків). Оцінка на даному етапі зумовлена тим, що конкурентоздатність на ранніх стадіях розвитку тісно й позитивно корелює з продуктивністю, життєздатністю, стійкістю до окремих несприятливих чинників та іншими показниками, які визначають пристосованість генотипів в онтогенезі [8, 16]. Серед набору з семи F₁ ідентифікували як високо- та низькопристосовані гібридні комбінації з найбільшими та найменшими значеннями досліджуваних ознак.

Електронегативність клітинних ядер (відсоток ядер, які рухаються в напрямі аноду) визначали за допомогою приладу «Потенціал-1» в плоскій камері для внутрішньоклітинного мікроелектрофорезу (1 × 1 см) – предметному склі з електродами, що не поляризуються, за напруги 15-20 В і сили струму 0,04 мА у вечірній час (з 17 до 22 години) за методикою В.Г. Шахбазова у нашій модифікації [7, 12]. Дослідження проводили на клітинах покривної тканини середньої жилки фізіологічно активного листка (четвертий зверху). Епідерміс після надрізу лезом обережно відокремлювали пінцетом, розміщували в камері у краплі водопровідної води й вкривали накривним скельцем. Фрагмент тканини, де виявлено електронегативні ядра, зображено на мікрофотографії (рисунок). Облік

Клітини покривної кавуна, де виявлено електронегативні ядра (гібрид F₁ Чорногорець × Зоряний, онтогенетична пристосованість низька) × 800.

вели при збільшенні мікроскопа „Микмед-1” ×200-×400. Досліджували 5 рослин і 8-10 препаратів для кожної гібридної комбінації (100 клітин на препарат). Цифрові дані обробляли методами варіаційної статистики [5].

РЕЗУЛЬТАТИ

Протягом 2007-2008 рр. ідентифіковано як високопристосовані гібриди F₁ Чорногорець × F₁ лінія ms, Чорногорець × Sugar baby, Чорногорець × Ubenica ns44, Гарний × Чорногорець (2007 р.), Чорногорець × Борчанський, Огоньок × форма 4 (2008 р.), як низькопристосовані – Чорногорець × Огоньок, Гарний × Орфей, Гарний × лінія ms (2007 р.), Чорногорець × Биковський, Чорногорець × Зоряний, Огоньок × №5 F₁ (2008 р.) (табл. 1, 2). За більшістю досліджених кількісних ознак між гібридом-стандартом й дослідженими гібридами виявлено достовірні відмінності, наприклад, за кількістю листків і, що дуже важливо, кількістю пуп'янків.

Згідно з результатами наших досліджень, в несприятливих умовах зниженої вологозабезпеченості та підвищеної густоти відбувалося зниження електронегативності ядер (табл. 3), за винятком високопристосованого гібрида Чорногорець × F₁ лінія ms та низькопристосованого - Чорногорець × Місцевий (Хакасія) (див. табл. 3). Значення даного параметра у високоадаптивних гетерозигот, незважаючи на умови, були достовірно (або на рівні тенденції) вищими порівняно зі стандартом, за винятком гібрида Чорногорець × Борчанський (див. табл. 3), у низькоадаптивних – нижчими або на рівні стандарту (див. табл. 3).

Таблиця 1

Результати оцінки гібридів F₁ кавуна за ступенем онтогенетичної пристосованості (2007 р.)

№	Комбінація	Висота рослини, см	Кількість листків, шт.	Кількість пуп'янків, шт.	Онтогенетична пристосованість
1/7	Обрій (стандарт)	14,5 ± 1,0	2,2 ± 0,2	0,8 ± 0,1	-
2/7	Чорногорець × Chocoline WR-65	15,2 ± 1,7	2,9 ± 0,3	3,4 ± 0,3*	-
3/7	Чорногорець × F ₁ линия ms	17,5 ± 1,3	3,70 ± 0,3*	4,0 ± 0,3*	Висока
4/7	Чорногорець × Огоньок	11,8 ± 1,6	1,2 ± 0,1*	0,3 ± 0,05*	Низька
5/7	Чорногорець × Місцевий (Хакасія)	15,0 ± 2,1	2,6 ± 0,2	3,0 ± 0,2*	-
6/7	Чорногорець × Sugar baby	19,0 ± 0,9*	5,2 ± 0,3*	4,0 ± 0,2*	Висока
7/7	Чорногорець × Ubenica ns44	20,0 ± 1,4*	4,3 ± 0,4*	3,8 ± 0,1*	Висока
8/7	Обрій (стандарт)	14,5 ± 2,0	3,5 ± 0,2	0,8 ± 0,1	-
9/7	Гарний × Worten delight	14,3 ± 1,8	3,5 ± 0,3	0,8 ± 0,1	-
10/7	Гарний × Орфей	14,2 ± 1,4	3,0 ± 0,3	0,4 ± 0,05*	Низька
11/7	Гарний × лінія ms	13,0 ± 1,9	3,2 ± 0,3	0,3 ± 0,04*	Низька
12/7	Гарний × I ₁ Jatum	15,7 ± 2,0	3,3 ± 0,4	1,0 ± 0,1	-
13/7	Гарний × Чорногорець	16,3 ± 1,3	4,0 ± 0,3	2,5 ± 0,2*	Висока
14/7	Гарний × Sugar baby	13,5 ± 1,0	4,0 ± 0,2	1,1 ± 0,1	-

Примітка. * – відмінності від стандарту (контролю) достовірні при p < 0,05.

Таблиця 2

Результати оцінки гібридів F₁ кавуна за ступенем онтогенетичної пристосованості (2008 р.)

№	Комбінація	Висота рослини, см	Кількість листків, шт.	Кількість пуп'янків, шт.	Онтогенетична пристосованість
1/8	Обрій (стандарт)	10,6 ± 0,6	3,6 ± 0,2	3,6 ± 0,5	-
2/8	F ₁ (Чорногорець × №5 F ₁)	8,2 ± 0,5*	4,2 ± 0,3	9,8 ± 1,4*	-
3/8	Чорногорець × Борчанський	16,6 ± 1,1*	5,2 ± 0,3*	15,2 ± 1,2*	Висока
4/8	Чорногорець × Місцевий (Хакасія)	9,8 ± 0,6	3,8 ± 0,2	5,2 ± 1,3	-
5/8	Чорногорець × Биковський	8,8 ± 0,9	3,6 ± 0,2	2,2 ± 0,6	Низька
6/8	Чорногорець × Зоряний	9,6 ± 3,2	3,8 ± 0,1	1,6 ± 0,4	Низька
7/8	Чорногорець × Лінія ms	9,8 ± 0,9	3,8 ± 0,1	4,0 ± 0,6	-
8/8	Обрій (стандарт)	10,4 ± 0,6	4,2 ± 0,1*	2,6 ± 0,5	-
9/8	Огоньок × Пастушок	12,6 ± 1,1	4,2 ± 0,2	6,4 ± 0,8*	-
10/8	Огоньок × Борчанський	11,4 ± 0,8	4,2 ± 0,4	4,8 ± 0,8	-
11/8	Огоньок × Чорногорець	8,8 ± 0,7	4,0 ± 0,3	9,8 ± 1,0*	-
12/8	Огоньок × №5 F ₁	6,8 ± 0,2*	3,2 ± 0,2*	0,6 ± 0,1*	Низька
13/8	Огоньок × форма 4 ци	14,8 ± 0,8*	4,6 ± 0,2*	16,2 ± 1,0*	Висока
14/8	Огоньок × Восход	11,2 ± 0,6	4,0 ± 0,2	6,0 ± 0,8*	-

Примітка. * – відмінності від стандарту (контролю) достовірні при p < 0,05.

ОБГОВОРЕННЯ

В цілому, електронегативність ядер у високопристосованих гібридів кавуна була достовірно вищою порівняно з низькопристосованими, що очевидно при аналізі середньозважених значень для 10 гібридних комбінацій (табл. 4). Величина цитобіофізичного показника достовірно корелювала з кількісними ознаками рослин F₁, які характеризують їх пристосованість: висотою (r = +0,38 ± 0,10), кількістю листків (r = +0,43 ± 0,10), кількістю пуп'янків (r = +0,62 ± 0,07).

Результати наших досліджень в цілому підтверджують виявлений раніше для баклажана та інших об'єктів зв'язок між пристосованістю та біоелектричними властивостями ядерного геному [7].

Більш високі значення електронегативності вказують на підвищену активність ядерного геному й можуть бути наслідком гетерозису [13], на що вказують дані біометричної оцінки. Згідно з біоелектричною гіпотезою В.Г. Шахбазова, між диференційованими гомо-

Електронегативність клітинних ядер у гібридів F₁ кавуна з різною онтогенетичною пристосованістю (2007-2008 рр.)

№ комбі-нації	Розшифровка комбінації	Онтогенетична пристосованість	Електронегативність ядер, %	
			контроль	дослід
1	Обрій F ₁ (стандарт)	-	10,4 ± 0,4	7,2 ± 0,6*
3	(Чорногорець × F ₁ лінія ms)	Висока	13,3 ± 0,6#	11,9 ± 0,7#
4	Чорногорець × Огоньок	Низька	11,5 ± 0,5	4,7 ± 0,5*#
6	Чорногорець × Sugar baby	Висока	14,6 ± 0,6#	10,8 ± 0,6*#
3а	Гарний × Орфей	Низька	10,9 ± 0,5	5,7 ± 0,5*#
6а	Гарний × Чорногорець	Висока	13,6 ± 0,4#	9,7 ± 0,7*#
1/8	Обрій F ₁ (стандарт)	-	11,9 ± 1,3	5,4 ± 0,8*
3/8	Чорногорець × Борчанський	Висока	15,9 ± 0,8#	5,5 ± 0,7*
5/8	Чорногорець × Місцевий (Хакасія)	Низька	5,7 ± 0,7#	4,1 ± 0,5
6/8	Чорногорець × Зоряний	Низька	5,3 ± 0,6#	1,5 ± 0,2*#
12/8	Огоньок × №5 F ₁	Низька	7,3 ± 0,4#	4,0 ± 0,7*
13/8	Огоньок × форма 4 ци	Висока	15,0 ± 1,2	11,3 ± 0,7*#

Примітки: * – відмінності від контролю достовірні при p < 0,05;
– відмінності від стандарту достовірні при p < 0,05.

Таблиця 4

Середньозважені значення електронегативності клітинних ядер у гібридів F₁ кавуна з різною онтогенетичною пристосованістю

Онтогенетична пристосованість	Досліджено		Електронегативність ядер, %	
	рослин	клітин	контроль	дослід
Низька	25	2500	8,1 ± 0,2	5,4 ± 0,2*
Висока	25	2500	14,5 ± 0,3#	9,8 ± 0,3*#

Примітки: 1. * – відмінності від контролю достовірні при p < 0,05;

2. # – відмінності між гібридами з низькою та високою онтогенетичною пристосованістю достовірні при p < 0,05.

логічними хромосомами, вочевидь, відбувається обмін електричними зарядами, що призводить до взаємної активації генів [14]. Зменшення сил тяжіння між гомологами викликає підвищення дифузності хроматину, збільшення поверхні розділу між хромонемами й нуклеоплазмою, і як наслідок – зростання заряду ядра [14]. З іншого боку, зміни біоелектричних властивостей в умовах ґрунтової посухи, ймовірно, пов'язані із зменшенням вмісту транскрипційно-активних ДНК і РНК – основних детермінант заряду хроматину [1, 11, 15].

Слід зазначити, що для низькопристосованих гібридів порівняно з високопристосованими виявлено високу частоту порушень мейозу, особливо на стадіях II поділу [10]. Припускають, що це свідчить про менш ефективну роботу системи репарації пошкоджень [7, 10].

Вважається також, що у гетерозисних гібридів, які відрізняються високими значеннями заряду клітинного ядра, перебіг генетичних процесів є більш ефективним і гомеостатичним, що, можливо, відбувається й на роботі репараційних систем [13]. З іншого боку, збільшення електронегативності може бути наслідком зростання ділянок асинапсису хромосом, що впливає на частоту мутацій, рекомбінацій і порушень мейозу [13]. Не виключено, що це і пояснює низьку частоту кросинговеру у високопристосованих гібридів [8].

Таким чином, одержані нами результати свідчать про підвищену генетичну активність клітинного ядра як можливий механізм онтогенетичної адаптації та обмеження вивільнення додаткового спектра генотипної мінливості завдяки ефективній роботі системи репарації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алиев Р.Т., Гаджиева Ш.И. Изменение показателей РНК и фракций ДНК в различные фазы развития пшеницы в связи с засухой // Генетика развития. – Ташкент, 1990. – Т. 2. – С. 11-12.
2. Боос Г.В., Бадина Г.В., Буренин В.М. Гетерозис овощных культур. – М.: Агропромиздат, 1990. – 223 с.
3. Жученко А.А. Экологическая генетика культурных растений. – Кишинев: Штиинца, 1980. – 586 с.
4. Жученко А.А., Король А.Б. Рекомбинация в эволюции и селекции. – М.: Наука, 1985. – 400 с.
5. Лакин Г.Ф. Биометрия. – М.: Высшая школа, 1990. – 352 с.
6. Левчук Л.В., Тоцький В.М. Заміщення хромосом і пристосованість *Drosophila melanogaster* // Цитология и генетика. – 1998. – Т. 32, № 2. – С. 42-48.
7. Монтвид П.Ю., Самовол А.П., Шахбазов В.Г., Чепель Л.М. Связь частоты нарушений мейоза и биоэлектрических свойств клеточного ядра у гетерозигот F₁ баклажана с разной онтогенетической приспособленностью // Вісник проблем біології і медицини. – 2002. – № 9-10. – С. 21-25.
8. Монтвид П.Ю. Прояв частоти хіазм у гібридів F₁ кавуна з різною онтогенетичною пристосованістю // Вісник Харків. націон. аграрн. ун-ту. Сер. Біологія. – 2008. – Вип. 1 (13). – С. 59-64.
9. Монтвид П.Ю., Чепель Л.М., Салов О.В. Біоелектричні властивості клітинних ядер у дикорослих видів томата, перцю й баклажана // Вісник Харків. націон. аграрн. ун-ту. Сер. Біологія. – 2008. – Вип. 2 (14). – С. 90-95.
10. Самовол О.П. Генетичний потенціал видів родів *Capsicum* L. и *Lycopersicon* T. та шляхи розширення спектру генотипової мінливості: Автореф. дис. ... д. с.-г. н. – К., 2004. – 35 с.
11. Сьяксте Т.Г., Сьяксте Н.И. Молекулярная организация клеточного ядра высших растений и её изменения в онтогенезе // Цитология. – 1992. – Т. 34, № 3. – С. 3-13.
12. Шахбазов В.Г., Лобынцева Г.С. Биоэлектрические свойства ядра и ядрышка в клетках растений в связи с генотипом, физиологическим состоянием и действием высокой температуры // Биофизика. – 1971. – Т. 16, № 3. – С. 457-461.
13. Шахбазов В.Г., Чешко В.Ф., Шерешевская Ц.М. Механизмы гетерозиса: история и современное состояние проблемы. – Харьков: Основа, 1990. – 119 с.
14. Шахбазов В.Г., Шкорбатов Ю.Г. Биоэлектрические свойства клеточных ядер // Успехи соврем. биологии. – 1992. – Т. 112, № 4. – С. 499-511.
15. Leprince O., Detlour R., Colson P., Houssier C. Changes in plant chromatin structure of *Zea mays* during the loss of desiccation tolerance at germination // Abstn. 20- th Meet. Federal Eur. Broshem. Soc. – Budapest, 1990. – P. 75.
16. Tuscan G.A. Inherent differences in family response to inter – family competition in loblolly pine // *Silvae genet.* – 1986. – V. 35, № 2-3. – P. 112-118.
17. Samilo S.M., Strashnyuk V. Yu., Shakhbazov V.G. Genetic aspects of fitness in relationships with the bioelectric properties of cell nuclei and functions of chromosomes in *Drosophila melanogaster* Meig. // *School of Fundamental Medicine Journ.* – 1997. – V. 3, № 2. – P. 25-28.

Надійшла до редакції
11.09.2008 р.

**NUCLEI BIOELECTRICAL PROPERTIES
IN WATER-MELON (*CITRULLUS LANATUS*) F₁ HYBRIDS
WITH DIFFERENT ONTOGENETICAL FITNESS
OF LOWERED WATER SUPPLY AND COMPETITION**

P. Yu. Montvid^{1,2}, L. M. Chepel³, O. V. Gorenska³

¹*V.V. Dokuchaev National Agrarian University (Kharkiv, Ukraine)*

²*Institute of Vegetables and Melon Ukrainian Academy of Agrarian Sciences
(p/o Seleksijne, Kharkiv reg., Ukraine)*

³*V.N. Karasin National University (Kharkiv, Ukraine)*

The investigations of nuclei bioelectrical properties in water-melon F₁ hybrids with different ontogenetical fitness were conducted. In plants of high-fitted heterozygotes there are revealed increasing

БІОЕЛЕКТРИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ КЛІТИННОГО ЯДРА

of electronegativity in comparison with low-adapted. The conclusion is drawn about high transcription activity of high-fitted heterozygotes genomes.

Key words: *Citrullus lanatus*, water-melon, F_1 hybrid, ontogenetical fitness, nuclei, electronegativity

БИОЭЛЕКТРИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА КЛЕТОЧНОГО ЯДРА У ГИБРИДОВ F_1 АРБУЗА (*CITRULLUS LANATUS*) С РАЗНОЙ ПРИСПОСОБЛЕННОСТЬЮ К УСЛОВИЯМ КОНКУРЕНЦИИ И НЕДОСТАТОЧНОЙ ВЛАГООБЕСПЕЧЕННОСТИ

П. Ю. Монтвид^{1,2}, Л. М. Чепель³, О. В. Горенская³

¹*Харьковский национальный аграрный университет им. В.В. Докучаева
(Харьков, Украина)*

²*Институт овощеводства и бахчеводства Украинской академии аграрных наук
(п/в Селекционное, Харьковская обл., Украина)*

³*Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина
(Харьков, Украина)*

Исследованы биоэлектрические свойства клеточного ядра у гибридов F_1 арбуза с разной онтогенетической приспособленностью. Выявлено увеличение электроотрицательности у высокоприспособленных гибридов по сравнению с низкоприспособленными. Сделан вывод о высокой транскрипционной активности геномов высокоадаптивных гетерозигот.

Ключевые слова: *Citrullus lanatus*, арбуз, гибрид F_1 , онтогенетическая приспособленность, ядро, электроотрицательность